

Státní řízení vědy ve Francii

Zamyšlení na knihu P. Papon: *Le pouvoir et la science en France* (Moc a věda ve Francii)

Paris, Éditions du Centurion 1978, 332 s.

Konfrontace mezi oběma světovými soustavami se v období nastupující vědeckotechnické revoluce přenáší stále zřetelněji do oblasti *rozvoje vědy a techniky*. Vyplyvá to nejen z významu vědy pro zajištění obranyschopnosti, pro úspěšnou realizaci náročných programů typu kosmického výzkumu či pro utváření a rozvíjení vybraných progresivních výrobních oborů. Věda vstupuje přímo do materiálních základů společenské výroby a stává se základním předpokladem dynamického rozvoje ve všech oblastech života společnosti. To vyžaduje *koncentraci značných prostředků a lidských zdrojů* do oblasti vědy a výzkumu (především do základního výzkumu) a důsledně a komplexní usměrňování tvůrčí činnosti vědeckovýzkumného potenciálu společnosti k perspektivním cílům, jež vyplývají z dlouhodobých koncepcí ekonomického a sociálního rozvoje.

Spolu s tím vyvstává zásadní problém: Jakými prostředky a nástroji může společnost účelně uvolňovat a usměrňovat svůj tvůrčí vědeckovýzkumný potenciál, jak *může vědu účinně řídit* a zajišťovat žádoucí dynamiku a strukturu jejího rozvoje. Je proto pochopitelné, že k otázkám konkrétních způsobů a vlastního mechanismu řízení vědy v nadcházející pětiletce obrací pozornost i československý základní výzkum v oblasti společenských věd.

Při rozpracování efektivního modelu řízení vědy je nezbytné vycházet z předností socialistického společenského systému a předpokladů, které socialismus vytváří pro cílevědomé urychlování vědeckotechnického pokroku.(1) Je však vhodné využít i některé výsledky, jichž bylo dosaženo ve vyspělých kapitalistických státech v souvislosti s úsilím o vytvoření účinného mechanismu řízení rozvoje vědy.

Trvale vysokou pozornost rozvoji vědy věnují NSR a Japonsko, které vynakládají na financování výzkumu a vývoje cca 2,2 % z hrubého domácího produktu. Úspěchy japonské a německé vědy a techniky se v sedmdesátých letech projeví i v hospodářské soutěži na světových trzích. To podnítilo Carterovu vládu k přijetí řady opatření na podporu intenzifikace rozvoje vědy ve Spojených státech. Také Velká Británie v sedmdesátých letech přistoupila k realizaci nového programu státní vědní politiky.

V těchto souvislostech je zajímavý postoj Francie — kapitalistické země s vyspělým vědeckotechnickým potenciálem a s bohatou dirigistickou tradicí v oblasti národohospodářského plánování i státního řízení rozvoje vědy.(2)

P. Papon — Moc a věda ve Francii

Jednou z analytických studií, která ve Francii v poslední době přispěla k probuzení opětovného zájmu vrcholných orgánů státní moci o důslednější státní řízení vědeckotechnického rozvoje, je kniha Pierra Papon, příznačně nazvaná *Le pouvoir et la science en France* (Moc a věda ve Francii).(3) Papon(4) v ní zachycuje historické

(1) Viz např. R. Richta: *Přednosti socialismu a VTR*. Teorie a metoda, VIII, 1976, č. 1, s. 5—24 nebo R. Šíma, *Zápas o vědeckotechnickou revoluci*. Bratislava, Obzor 1977.

(2) V šedesátých letech patřila široká státní podpora vědeckého výzkumu k prioritám pětiletých národohospodářských plánů. Francii se podařilo vybudovat rozsáhlou materiálně technickou základnu vědeckého výzkumu a rozvinout řadu významných výzkumných programů. Prudký vývoj vědeckotechnické základny vyvolal u vrcholných státních orgánů představu o značné síle jejího vnitřního dynamismu. Při reorientaci společenských priorit na sklonku šedesátých let proto došlo k převedení garance za řízení státní vědní politiky z kompetence předsedy vlády do resortu ministra průmyslu. Spolu s tím se v období sedmdesátých let snížila míra státních výdajů věnovaných na vědu a výzkum. Důsledkem bylo oslabení mezinárodního postavení Francie v soutěži vyspělých kapitalistických států v řadě oblastí vědeckotechnického pokroku.

V současné době se připravuje dlouhodobý program rozvoje vědy na osmdesátá léta, který má Francii zajistit pevnější postavení v čelných pozicích světové vědy a techniky.

vý vývoj organizace vědního úsilí ve Francii, analyzuje úlohu státu v rozvoji vědeckého bádání, hodnotí výsledky státní politiky v různých obdobích, zejména po druhé světové válce a v současnosti. Na základě kritického rozboru pak formuluje řadu námětů na zdokonalení systému státního řízení vědy a zamýšlí se nad širšími ideologickými a sociálně politickými souvislostmi a problémy, na něž nutně narážejí snahy o zesílení a rozšíření zásahů kapitalistického státu do oblasti vědy a výzkumu.

Paponova kniha přináší bohatý faktografický materiál ilustrující působnost státních orgánů v jednotlivých sférách organizace vědeckovýzkumné činnosti ve Francii. Autorův *historický přístup* umožňuje pochopit soudobou koncepci státní vědní politiky a její problémy v širokém časovém kontextu; misty však popis převládá nad kritickou analýzou.

Francie je vyspělým kapitalistickým státem, který pokročil nejdále v oblasti *státního střednědobého plánování* ekonomiky. Proto jsou zajímavé údaje o výdajích státu do oblasti výzkumu (civilního i vojenského) v období 1958—1980, které svědčí o postavení a významu státní vědní politiky v rámci souboru národohospodářských opatření. Absolutní růst výdajů na výzkum v letech 1958—1977 lze vyjádřit jako devítinásobný (z 2,17 na 19,0 miliard franků). Výrazně vzrůstají ve stejném období náklady na vědu a výzkum v průmyslovém sektoru (z 0,95 mld na 14,5 mld franků). V roce 1977 tedy Francie celkem vynaložila na tyto účely 33,5 mld franků.

Vědeckovýzkumné bádání má největší tradici na půdě škol a univerzit. Do resortu ministerstva národní výchovy byla začleněna i první velika státní vědeckovýzkumná instituce — Národní ústředí pro vědecký výzkum (CNRS — Centre national de la Recherche scientifique). Vedle vlastních výzkumných programů (22 tisíc vědeckých a technických pracovníků, z toho 7600 výzkumníků, rozpočet 2,83 mld franků v roce 1978) je posláním ústředí *spolupráce s vědeckovýzkumnými pracovišti a laboratořemi v resortu školství*. Úroveň této spolupráce je však nízká. Výzkum v sektoru škol trpí chronickou roztržičností kádrů a prostředků, nedostatečným napojením na státní programy a nízkou vzájemnou provázaností a koordinací. Po dynamickém rozvoji v šedesátých letech došlo v minulém desetiletí ke stagnaci vědeckovýzkumné činnosti a k odlivu špičkových odborníků především do oblasti tzv. velké vědy a průmyslu. P. Papon spatřuje budoucnost výzkumu organizovaného na školách především v průpravě vědeckovýzkumných kádrů a v řešení vybraných socioekonomických problémů celostátního a regionálního charakteru, multidisciplinárním rozvíjení nových vědních disciplín a ve zkoumání společenských jevů mimo dosah tlaků politických struktur, což „umožňuje autentickou sociální kritiku“.

Nejrozsáhlejší z Paponovy studie je kapitola věnovaná *badatelské práci na poli tzv. velké vědy*. „Podnikatelský“ vstup státu do oblasti velkých výzkumných programů byl vyvolán technologickým zaostáváním francouzského průmyslu za světovou špičku (USA, SSSR, Japonsko, NSR), zejména v oblastech, které se ve Francii považují tradičně za „životně důležité“. Velké výzkumné programy jsou realizovány státními vědeckovýzkumnými ústavy a to buď samostatně (výzkum vojenského i mírového využití jaderné energie, program kosmických výzkumů, využití nových zdrojů energie, využití oceánů či výzkumný program v oblasti zemědělství) nebo ve spolupráci s výzkumnými pracovišti a laboratořemi velkých průmyslových podniků [výzkumy v oblasti leteckého průmyslu (projekty Concorde, Airbus), v oblasti elektroniky a informatiky (Plan Calcul), v oblasti telekomunikací, železniční dopravy a některých dalších průmyslových oborů].

Paponův rozbor francouzské státní vědní politiky v oblasti tzv. velké vědy je poučný. Odhaluje řadu zásadních *strategických a koncepčních chyb*, kterých se v oblasti rozvoje vědy dopustila odpovědná místa politického a odborného řízení francouzského výzkumu.

- přílišná extenzivita programu rozvoje vědy,
- tříštění prostředků na široké spektrum výzkumných projektů,
- nedůsledná realizace přijaté koncepce výzkumu, časté změny ve státním plánu rozvoje vědy, respektive dodatečná orientace na programy v plánu nezařazené,

(3) Paris, Éditions du Centurion 1978.

(4) P. Papon je profesorem pařížské školy pro fyziku a chemii (École de physique et chimie de la ville de Paris). Jako expert se často účastní práce poradních orgánů a odborných komisí, které připravují podklady pro rozhodování francouzských státních orgánů na poli vědní politiky. Je členem Poradního výboru pro vědecký a technický výzkum (CCRST — Comité consultatif de la recherche scientifique et technique), který působí při francouzské vládě.

— nízká a nedůsledná účast v mezinárodních a nadnárodních programech vědeckého výzkumu.

P. Papon ukazuje, jak *nereálný cíl státní koncepce rozvoje vědy* — snaha o dosažení úplné technologické nezávislosti Francie ve všech strategických oblastech — podvazuje možnosti soustředit zdroje a s maximální efektivností realizovat klíčové projekty. V šedesátých letech řešila francouzská vědeckovýzkumná základna příliš mnoho náročných programů s omezenými prostředky. Místo koncentrace úsilí se projevovala tendence k rozšiřování počtu a záběru velkých výzkumných projektů (Concorde, Airbus, Plan Calcul, oceánografický výzkum). Nepodařilo se zpracovat jednotnou strategii výzkumu v celostátním měřítku. Slabá pozice ústředního koordinačního orgánu (Délégation générale à la Recherche scientifique et technique) a faktická nezávislost velkých vědeckovýzkumných pracovišť řízených různými ministerstvy znesnadnila účinnou kooperaci uvnitř vědeckovýzkumné základny a vedla k malé vzájemné kompatibilitě výzkumných programů a projektů. Z Paponovy studie je zřejmé, *jaký význam má účinné řízení a dobrá organizace pro úspěšnou realizaci programů vědeckotechnického rozvoje*. Stejně tak je ovšem zřejmé, že v rámci kapitalistických společenských poměrů naráží objektivní potřeba řízení rozvoje vědy společností na přirozené meze dané partikulárností zájmů jednotlivých vědeckovýzkumných pracovišť, státních orgánů, podniků a dalších subjektů, podílejících se na přípravě, řízení a realizaci programů vědeckotechnického rozvoje.

Význam „velkých“ výzkumných programů pro celkový vědeckotechnický rozvoj francouzské ekonomiky zůstává podle Papona neprůkazný. Na jedné straně dosáhla Francie v oblasti vědy a techniky řady úspěchů, které přispěly ke zvýšení její vědecké a technologické prestiže v mezinárodním měřítku (například letecké konstrukterství, konstrukce satelitů pro kosmický výzkum, oceánografická bádání apod.), na druhé straně však nevedly všechny výzkumné programy k technologickému (např. počítačová elektronika či zkapařňování a zplyňování uhlí) či obchodnímu (například obří supersonický letoun Concorde) úspěchu. Realizace náročných programů znemožnila státní podporu výzkumu ve významných, avšak méně preferovaných odvětvích (např. chemie) a vede k odčerpávání vědeckovýzkumných kádřů z čistě „civilních“ oborů, což umožňuje jejich dynamický rozvoj. Brzdou rychlého a širokého průmyslového uplatnění získaných poznatků je přílišná specializace a účelovost řešení technologických problémů v rámci jednotlivých projektů a pomalý přechod od základního k aplikovanému výzkumu a vývoji. Překážkou je celková technologická zaostalost řady průmyslových oborů. Rychlejšímu zavádění technických a technologických inovací brání také značný tradicionalismus některých podnikatelských kruhů a jejich nedůvěra k zásadním změnám ve výrobním programu. P. Papon označuje *nesoulad mezi státní průmyslovou a vědeckotechnickou politikou za hlavní příčinu nedostatečného promítnutí vědeckovýzkumného úsilí v celkovém rozvoji francouzské ekonomiky*.

V další samostatné kapitole se Papon zabývá vlivem státu na vědeckovýzkumné úsilí v průmyslovém sektoru. Průmyslové podniky (státní i soukromé) mají dnes ve Francii rozhodující podíl na realizaci výzkumných a vývojových programů. V jejich výzkumných laboratořích a vývojových pracovištích se vynakládá 60 % z celkových výdajů na výzkum a vývoj. Paponovo hodnocení výzkumné vývojové politiky francouzského průmyslu je značně kritické. Význam výzkumu se v podnicích — zejména ve tradičních odvětvích — stále ještě nedoceňuje. Mnoho francouzských podniků praktikuje vědeckovýzkumnou „strategii kontrolovaného zpoždování“ za světovou špičkou.

Budoucnost francouzské ekonomiky si ve světě charakterizovaném zostřující se hospodářskou konkurencí a soutěží o vytvoření monopolu vědy vynucuje stále intenzivnější zásahy státu i do oblasti průmyslového výzkumu a vývoje a *prohlubování státní monopolistických forem plánování a řízení vědeckotechnické politiky*. Cílem francouzské státní vědní politiky vůči průmyslovému sektoru je stimulace *základního a aplikovaného výzkumu* (na rozdíl od vývoje) v perspektivních oblastech a podněcování spolupráce podniků se státními institucemi, které řeší tzv. velké projekty. Hlavním nástrojem prosazování národohospodářského plánu a cílů státní vědní politiky v průmyslovém sektoru je *subvencování výzkumu a zadávání specifických výzkumných projektů*. Účast státu na prostředcích, které jsou v průmyslu investovány ve sféře výzkumu a vývoje, není malá — představuje plnou třetinu. V roce 1976 činily státní subvence výzkumné vývojových činností v průmyslu 4,6 mld. franků.

O charakteru těchto subvencí si lze snadno učinit představu z následujících údajů: 70 % z této částky se podnikům přiděluje prostřednictvím ministerstva národ-

ní obrany. Drtivá většina prostředků směřuje do průmyslu leteckého (62 %) a elektronického (23 %). Ze subvencí profitují především velké podniky preferovaných odvětví. Nepreferovaná odvětví, zejména malé a střední podniky, zatím tyto možnosti neměly. Při takovém způsobu rozdělování nepřekvapuje, že státní vědecká politika je vůči průmyslovému sektoru jako celku málo účinná, neboť státní subvence naprosto většinu podniků pomíjejí.

Problémem je také kontrola plnění sjednaných zakázek. Navíc ani zájmy podniků nebývají při získávání státních subvencí pro účely výzkumu totožné se záměry státní vědní politiky.

Pokusem o řešení tohoto problému bylo zavedení tzv. *návratných subvencí*, které podniku umožňují získat od státu až 50 % prostředků nezbytných pro zavedení inovací, na nichž má stát zájem. V případě obchodního úspěchu nové výroby podnik subvencí částečně splácí. Tento druh subvencí má podnítit zájem podniků o inovační úsilí i v těch oblastech, kde je značné riziko technologického či obchodního neúspěchu. Celkový rozsah subvencí tohoto typu činil v letech 1965—1976 1,8 mld franků, z nichž bylo 116 mil. splaceno. I zde je však vliv na prosazování státní vědní politiky sporný. Protože chybějí kritéria pro poskytování subvencí a pro posuzování ekonomické úspěšnosti inovace, ocitá se stát v roli příliš štědrého bankéře, který nemá přehled o tom, co se děje s jeho penězi. Navíc tato podpora představuje pouze malý díl z celkového objemu prostředků vynakládaných na výzkum a vývoj v podnicích; nemůže proto výrazněji ovlivnit jejich rozhodování.

P. Papon dále věnuje značnou pozornost *mezinárodní spolupráci Francie ve vědě a výzkumu*. Charakterizuje vývoj západoevropské spolupráce v oblasti atomového a kosmického výzkumu, molekulární biologie, hodnotí činnost státních vědeckovýzkumných ústavů pro spolupráci s rozvojovými zeměmi. Francie důsledně podřizovala svoji činnost v mezinárodních vědeckovýzkumných organizacích cílům národních programů vědeckotechnického rozvoje. Se značnou nedůvěrou přistupovala k těm organizacím, které ve vědeckovýzkumných programech prosazovaly nadnárodní spolupráci, žárlivě střežila výsledky domácího výzkumu. Přednost dávala bilaterálním dohodám, lépe vyhovujícím tradiční francouzské politice nezávislosti než nadnárodní úmluvy.⁽⁵⁾ Mezinárodní vědeckovýzkumná a technická spolupráce Francie se řídila především politickými zájmy, bez ohledu na potřeby jednotlivých vědeckovýzkumných programů, dané charakterem řešených problémů. Z Paponova rozboru jednoznačně vyplývá, že *ve vědě a výzkumu* se stává objektivní nutností taková *mezinárodní integrace*, která není podřízena úzkým národním zájmům.

Na základě zevrubného rozboru koncepce francouzské státní politiky v oblasti vědy, výzkumu a vývoje a jejich výsledků se P. Papon dále zamýšlí nad *problémy plánování a řízení vědy* ve Francii a hledá perspektivní varianty vědní politiky. Státní plánování výzkumu prošlo ve Francii různými etapami. Období šedesátých let bylo charakteristické snahou o podrobné zachycení řešených programů ve státním plánu. Vrcholem této detailní plánovací metodiky byl V. národohospodářský plán (1965—70), který každé samostatné státní výzkumné instituci rozepisoval finanční prostředky v podrobném členění na dílčí úkoly řešené v rámci každého vědeckovýzkumného programu.

Praxe ukázala, že se ve francouzských podmínkách tento způsob plánování neosvědčuje. Za závazně stanovenými úkoly se skrývaly dosti neurčité představy o konkrétních cílech výzkumu a rozpory partikulárních zájmů dílčích orgánů, které se podílely na sestavování plánu. Plán výzkumu na léta 1965—70 byl splněn pouze na 77 %. Na základě těchto zkušeností byl VI. plán na léta 1971—75 pro oblast vědy a výzkumu již pouze orientační. Jenom 21 % prioritních programů bylo v plánu podrobněji rozpracováno a vyčísleno.

Hlavním problémem francouzského systému plánování vědy a výzkumu je *vazba mezi střednědobým plánem a ročními rozpočty*. Nepodařilo se zatím rozpracovat vhodný systém dekompozice rámcových úkolů jednotlivých programů, jež jsou součástí střednědobých plánů výzkumu, na dílčí úkoly a činnosti, jejichž personální a finanční zabezpečení tvoří osnovu ročních rozpočtů. Účinnost plánů značně oslabuje také to, že v posledních 15 letech byla značná část náročných vědeckovýzkumných programů přijata mimo rámec státního plánu (např. program rozvoje informatiky průzkumu oceánů, vývoj kosmických nosičů). Státní řízení vědy jako celek trpí

(5) Na tomto základě se například uskutečňuje vědeckotechnická spolupráce se Sovětským svazem (systém barevné televize SECAM, elektronika, lehká chemie), Velkou Británií (projekt Concorde, který stál Francii více než 12 mld franků) nebo NSR (vývoj dopravního letadla typu Airbus).

značnou organizační roztržičností, jež ztěžuje koordinaci činnosti jednotlivých vědeckovýzkumných institucí, které jsou podle své hlavní působnosti podřízeny různým ministerstvům. Ústřední řídící a koordinační instituce — státní sekretariát pro výzkum — byl v roce 1968 zrušen a jeho výkonný orgán Hlavní úřad pro vědecký a technický výzkum (Délégation générale à la Recherche scientifique et technique DGRST) byl převeden z přímé působnosti předsedy vlády pod ministerstvo průmyslu, které se tak stalo garantem koordinace státního výzkumu ve Francii. Toto opatření znamenalo oslabení pozice vědy a základního výzkumu v rozhodování vrcholného orgánu. Velký faktický vliv jednotlivých ministerstev dosud značně redukuje roli DGRST. Klíčové výzkumné programy na úseku obrany a civilního letectví jsou navíc vyňaty z jeho koordinační pravomoci.⁽⁶⁾

Pierre Papon hodnotí současný systém státní organizace vědy a výzkumu ve Francii značně kriticky: ve Francii došlo v sedmdesátých letech k dezorganizaci a ztrátě koncepčnosti vědní politiky. Věda není ve skutečnosti řízena, státní vědecko-výzkumná politika se stala převážně administrativní záležitostí. Tyto postřehy svědčí o rozporech, do nichž se dostává buržoazní stát, když se pokouší řídit rozvoj vědy z hlediska celostátního zájmu.

P. Papon se ve své práci snaží hledat východiska z neuspokojivé situace. Je stoupencem dlouhodobého plánování rozvoje vědy, vzájemného sladování a jednotné koordinace výzkumných programů. Předpokladem efektivního řízení vědy je podle jeho názoru zdokonalení systému permanentního prognózování jejího rozvoje a sociálně ekonomických důsledků. Dokonalejší poznání vývojových možností vědy a analýza perspektivních potřeb společnosti má být východiskem pro širokou diskusi o variantách vědeckotechnického rozvoje mezi vědeckou a výzkumnou frontou, orgány státní správy (vláda, parlament) a uživateli (průmysl, veřejnost). Na tomto základě by se měla zvýšit úloha státu při vytváření podmínek pro plánovitý rozvoj vědy a posílit státní kontrola vědní politiky. To předpokládá *zdokonalení plánovací praxe* — prodloužení plánovacího horizontu i věcné prohloubení projektů výzkumných programů. Těmto požadavkům nejlépe odpovídá systém *podvojného plánování*, v němž jsou základní směry výzkumu zpracované v 7—10letém výhledu východiskem pro rozpracování konkrétních cílových programů na období 4—5 let. V takovém systému by dílčí výsledky jednotlivých výzkumných programů sloužily průběžnému propracování a upřesňování výhledových plánů na další desetileté období, jež budou rámcem pro zpětné odvozování konkrétních cílů příslušných dílčích programů a projektů.

Podmínkou udržování perspektivnosti vědeckovýzkumných programů je permanentní sladování vnitřních potřeb a tendencí rozvoje vědy s dynamikou celospolečenských potřeb a požadavků na její výstupy. Rozhodující vliv v tomto procesu by měly sehrát *institute, které programují cíle vědeckovýzkumných činností* (agences d'objectifs), vytvářené ze zástupců vědeckovýzkumných institucí, státních a veřejných orgánů a průmyslu. K upevnění pozice státu v řízení vědní politiky by podle Papona přispělo zřízení státního sekretariátu pro výzkum na vrcholné vládní úrovni (viz pozn. 6).

Přes řadu zajímavých myšlenek a námětů zůstává Paponova koncepce řízení vědní politiky na úrovni obecných požadavků. Chybí podrobné propracování vlastního mechanismu řídících a organizačních vztahů. Paponova práce je však zajímavá tím, že do značné míry dokumentuje správnost závěrů marxistické analýzy fenoménu vědy a jejich společenských funkcí. Dnešní charakter a dynamika vědeckého poznání a funkce, které věda v období vědeckotechnické revoluce plní v rozvoji společnosti, vyžadují, aby rozvoj vědeckého poznání a uplatnění výsledků vědy byly řízeny k celospolečenským cílům a v souladu s potřebami celé společnosti. Současně je nezbytné, aby se subjekt vědeckého poznání utvářel na širokém společenském základě. Utváření společenského subjektu poznání je ovšem podmíněno zásadní jednotou zájmů všech jeho složek a jejich orientací na potřeby perspektivního rozvoje společnosti.

Moderní věda otevírá dalekosáhlé možnosti stále účinnějšího zasahování do života člověka a celých národů, všeho lidstva. Tím více vzrůstá význam využití výdobytků vědy ke společensky prospěšným cílům a orientace jejího dalšího rozvoje ve prospěch pokroku celé společnosti. Papon si uvědomuje reálnou možnost živelného či vědomého obrácení výsledků vědeckotechnického pokroku proti bytostným zájmům člověka a potřebám společnosti. Potenciální nebezpečí nežádoucích důsledků živelného, spo-

(6) Výrazně meziministerský charakter a zvláštnosti řízení vědní politiky si již v roce 1978 vyžádaly opětovné zřízení centrálního orgánu pro řízení vědní politiky, pro koordinaci a podněcování výzkumu — státního sekretariátu pro výzkum (Secrétariat d'État à la Recherche).

lečnosti nekontrolovaného rozvoje vědy a tlaky na zneužití vědy k úzce třídním, buržoazně politickým cílům aktualizují význam *etiky vědecké práce, společenské odpovědnosti vědeckovýzkumného pracovníka i autonomie vědy* vůči mocenským strukturám kapitalistické společnosti. Tento problém je výrazný například v oblasti genetiky, bakteriologie, farmakologie, nukleární fyziky apod. Protože kapitalistická společnost je založena na antagonistických rozporech ve struktuře cílů, zájmů a potřeb, je P. Papon nucen hledat vnější formální mechanismus společenské kontroly rozvoje vědy a využití jejích výsledků. Takový mechanismus spatřuje v široké diskusi na půdě parlamentu a různých veřejných institucí, které by se účastnili jak představitelé vědecké fronty, tak zástupci volených orgánů, vlády i průmyslu, a další uživatelé vědeckovýzkumných výsledků.

Zvláštní místo v této souvislosti zaujímají *společenské vědy*. Ve Francii je tradičně jejich vztah ke státní moci charakterizován vzájemnou nedůvěrou. Jsou zdrojem kritiky politického systému a mocenských struktur, která se vyhrotila ve známých událostech koncem šedesátých let. Společenské vědy se nikdy netěšily stejné podpoře politických orgánů jako vědy přírodní a technické. Přesto — nebo právě proto — jim Papon přisuzuje významnou společenskou funkci — sledování sociálních dopadů vědeckotechnického rozvoje a mobilizaci vědomí společnosti vůči jeho nežádoucím rysům, resp. možnému zneužití.

Zůstává nediskutovaným problémem, že bez státní podpory se rozvoj společenských věd v kapitalistickém státě nutně opožďuje za rozvojem věd technických a přírodních (tak například v roce 1978 pracovalo v oblasti sociálních věd pouze 15 % z celkového počtu vědeckovýzkumných kádrů, činných v rámci Národního ústředí pro vědecký výzkum). Zvýšení státní podpory by ovšem nepochybně vedlo k prohloubení tlaku stávajících mocensko-politických struktur na služebnost společenských věd.

Tyto rozpory Paponova koncepce neřeší. Její teoretická nejasnost a rozpornost je přímým odrazem objektivních bariér, na něž nutně naráží jakákoli vědní politika, která se pohybuje na omezené platformě kapitalistických společenských vztahů.

Paponova studie *Moc a věda ve Francii* se dotýká řady významných teoretických a metodologických problémů společenského řízení vědy. Její informační a inspirativní hodnota je nesporná. Ucelený, konzistentní výklad a bohatý faktografický materiál podává přehled o historii rozvoje vědy a státní vědní politiky ve Francii. Podnětná je analýza současných úskalí a problémů státního řízení vědy i některé metodologické úvahy o způsobu jejich řešení.

Pokusili jsme se naznačit ty problémy, které mají obecný metodologický základ společný různým soustavám řízení vědy a vědeckotechnického rozvoje. Šlo zejména o takové otázky, jakými jsou:

- význam vědy a vědeckotechnického pokroku pro celkový rozvoj společnosti,
- vazby mezi vědní a národohospodářskou politikou, dynamická rovnováha mezi základním a aplikovaným výzkumem, vývojem a technologickou aplikací,
- rozsah vědeckovýzkumných programů, koncentrace zdrojů na prioritní úkoly,
- stabilita, resp. flexibilita a závaznost výzkumných programů,
- mechanismus plánování vědy a výzkumu, vazby mezi dlouhodobými, střednědobými plány a prováděcími rozpočty,
- míra centralizace, resp. decentralizace plánování a řízení vědeckovýzkumných činností,
- organizace a řízení vědeckovýzkumné základny, koordinace a integrace řešitelských činností,
- mezinárodní spolupráce a integrace v oblasti vědeckých výzkumů.

Paponovo pojetí vědní politiky je ideově poplatné buržoazním společenským poměrům, z nichž vyrůstá a v jejichž rámci hledá řešení. Pokouší se však řešit *reálný problém společenského řízení vědy*. Řada poznatků a zkušeností vyslovených v recenzované práci si zaslouží, aby byla podrobně studována a kriticky analyzována s cílem hledat poučení, jak lépe a efektivněji řešit obdobné problémy, spojené s řízením rozvoje vědy a organizací vědeckovýzkumné základny u nás.

Ondřej Landa
Miroslav Pittner